

Aby získal titul doktora teologie, musel ještě složit dvě zkoušky: z dogmatické teologie (16. ledna 1911) a morální a pastorální teologie (14. června 1911). Obě dopadly úspěšně. V té době již působil jako venkovský kněz. Den po zkoušce z morální teologie byl ve Vídni slavnostně promován.

Ještě během Tisových vídeňských studií doputovala do Pázmána stížnost z Nitry, že by měl být bedlivě sledován, neboť z jeho dopisů přátelům v Nitře vyplývá, že se pokouší narušovat pocit katolické jednoty mezi kleriky tím, že podněcuje nacionalistické, slovenské nálady. Takové obvinění bylo poměrně závažné. Protože se však celá věc týkala vzorného studenta a klerika, rozhodl se prorektor Pázmána Anton Drexler pozvat si Tisa pouze na výchovný pohovor. Jozef Tiso vysvětloval, že celé obvinění bylo formulováno pouze na základě dvou až tří vlasteneckých slovenských pohlednic, které poslal poštou v otevřené podobě, bez obálky, a že nebylo jeho záměrem nikoho urazit ani dehonestovat jiné národnosti. Celá událost musela Tisa varovat před otevřeným projevením jeho slovenského citění, navenek se choval jako mladý maďarský kněz. V maďarské literatuře se lze občas setkat s názorem, že nebytí rozpadu rakousko-uherské monarchie po první světové válce, mohly se jeho životní osudy vyvinout zcela jinak a ze symbolu slovenského nacionalismu (či patriotismu, jak kdo chce) se mohl stát „obyčejný“ Maďar. S tím lze jistě souhlasit. Střední Evropa se svou národnostní různorodostí zná mnoho podobných případů. I Ludwik (Lajos) Kossuth, hrdina z let 1848–1849 a symbol boje za národní osvobození Maďarů, měl slovenské kořeny, což mu však nebránilo neuznávat existenci slovenského národa a tvrdit, že

„v jedné zemi může existovat jen jeden jazyk a v Uhrách je to maďarština“.

Část historiků se domnívá, že národní cítění a zvýšený zájem o slovenské záležitosti se u Tisa začaly projevovat v roce 1911, kdy se jako mladý kněz ocitl ve své domovině – nejprve na několikaměsíční praxi v Oščadnici (kousek od hranice s Haličí, nedaleko polské vesnice Zwardoń) a posléze na své první faře ve městě Rajec poblíž Žiliny. Tam se seznámil se zámožnou slovenskou rodinou Ďurčanských, která vedla aktivní národní agitaci. Na okraj poznamenejme, že syn Ďurčanských Ferdinand se později stal známým slovenským aktivistou a spolupracovníkem Jozefa Tisa. Také byl jedním z prvních, kteří vyznávali heslo o samostatné slovenské státnosti, v čemž byl mnohem radikálnější než výrazně kompromisní Tiso. Na začátku druhé světové války se stane ministrem zahraničí nově vzniklého Slovenského státu, za což bude v Československu po válce v nepřítomnosti odsouzen k trestu smrti (zemřel v exilu roku 1974).

Někteří historici nicméně Tisovu známost s Ďurčanským bagatelizují. Přitom upozorňují na opatrnost a smířlivost Jozefa Tisa a tvrdí, že až na přelomu let 1918 a 1919, po zániku dosavadního politického a státního systému, se začal veřejně označovat za Slováka.

Po dvou letech kněžského působení byl Tiso v roce 1913 přesídlen několik desítek kilometrů na jih, do městečka Bánovce nad Bebravou, jež se mělo stát jakousi jeho vizitkou. V budoucnosti, a to i poté, co se stane celostátním politikem, ministrem, předsedou vlády a prezidentem, se bude stylizovat do role „vesnického faráře z Bánovců“ (ačkoli byly městem, nikoli vesnicí). Formálně se postu tamějšího faráře nikdy nevzdá a celou dobu se

bude snažit město navštěvovat, aby tam mohl odsloužit nedělní bohoslužbu.

Období mezi lety 1911 a 1914 mu přineslo především zkušenost kontaktu s reálným životem a s problémy slovenského venkova, ještě nebylo obdobím národní agitace. Z jeho vzpomínek, ze vzpomínek lidí, kteří ho znali, i z jeho výpovědí během pozdějšího soudního procesu vyplývá, že tím zásadním, co utvářelo jeho způsob smýšlení i veřejného působení, byl přímý kontakt s těžkým osudem venkovských žen a tamější alkoholismus. Tato zkušenost formovala jeho sociální citění i zájem o katolickou sociální politiku. Udržoval sporadický kontakt s křesťanskolidovými stranami působícími na území Horních Uher (Slovenska) – s uherskou stranou Néppárt a Slovenskou lidovou stranou. Jednou z jeho prvních zaznamenaných veřejných aktivit se stala série článků namířených proti pijanství publikovaná v maďarském katolickém časopise vydávaném slovensky a určeném slovenským rolníkům ze severních oblastí země.

Až do konce první světové války se Tiso neprojevoval jako slovenský národní aktivista. Byl Slovák, to je zjevné, ale formálně vystupoval jako maďarský kněz.

Hrdinou této knihy je budoucí slovenský prezident a pravděpodobně nejvýraznější symbol slovenského nacionalismu. Musíme se proto blíže podívat na slovenský veřejný život na prahu vzniku Československa, státu, jenž se – alespoň teoreticky – stal tak dlouho očekávaným samostatným státem i pro Slováky. Sám název státu odkazoval na dva národy vytvářející novou státnost: Čechy a Slováky. V okamžiku zformulování nové „revoluční“ (dle slov Tomáše Garrigua Masaryka) myšlenky Československa ji velká většina politicky aktivních Slováků podpořila

a podílela se na utváření nového československého státu. Symbolicky bývají zmiňováni tři jeho „otcové zakladatelé“: Češi Tomáš Garrigue Masaryk a Edvard Beneš a Slovák Milan Rastislav Štefánik.

Československo potýkající se s národnostními problémy (dominující český národ představoval sotva polovinu obyvatel) a obávající se maďarské, a v prvních letech své existence (stejně jako v letech třicátých) i německé irredenty mělo sklon k pražskému centralismu, aby vyvážilo decentralizační snahy. Výsledkem této politiky se stala mimo jiné teorie o existenci československého národa (díky čemuž mohli „Čechoslováci“ představovat většinu obyvatel státu, zhruba dvě třetiny) a snaha oslabit slovenský živel. Slovensko na spojení s Čechami na jednu stranu vydělalo, avšak zpochybňování existence nezávislého slovenského národa vedlo k přesunu významné části Slováků (byť ne všech) do opozice vůči československé státnosti v její tehdejší podobě a k podniknutí prvních kroků směřujících ke slovenské autonomii.

Výchozím bodem pro zkoumání historie Slovenska ve 20. století se musí stát situace Slováků na prahu moderní doby, tedy na přelomu 19. a 20. století. Je to zároveň doba, kdy Jozef Tiso vstupuje do veřejného života a politiky.

Vlna proticírkevního liberalismu, jež zasáhla Uhry v devadesátých letech 19. století, dosáhla vrcholu v podobě zákonů přijatých v letech 1894–1895. Ty zčásti omezovaly práva katolické církve – jednalo se například o uznávání pouze manželství zaregistrovaných na úřadech státních administrativy. V reakci na tato rozhodnutí a s odvoláním na encykliku papeže Lva XIII. *Rerum novarum* založily maďarské katolické kruhy katolickou parlamentní stranu nazvanou Lidová strana (Néppárt), jejímž

úkolem se měla stát revize nově přijatých zákonů. Po celé zemi vznikly desítky katolických organizací, které se postupně spojily a na sjezdu v Budapešti 28. a 29. ledna 1895 ohlásily vznik katolické strany.

Vůdci Néppártu se domnívali, že v boji proti liberalismu jim mohou být nápomocné i hlasy Slováků považovaných za ortodoxní a konzervativní katolíky. Ve volbách do parlamentu v roce 1896 proto několika lokálním slovenským aktivistům nabídli místa na kandidátních listinách nové strany. Do činnosti Lidové strany se v Horních Uhrách (tedy na území dnešního Slovenska) zapojila skupina slovenských kněží, kteří dříve obhajovali národní identitu svých rodáků a rozhodli se této iniciativě důvěřovat. Duchovní už dříve zaznamenali jisté úspěchy v organizování Slováků, když se je pokoušeli soustředit v takzvaných bratrstvích střízlivosti. Ve volbách v roce 1896 získala strana Néppárt jen malý počet hlasů a sehrávala okrajovou politickou roli. Žádný ze slovenských kandidátů poslanecký mandát nezískal. V dalších volbách do uherského parlamentu v roce 1901 už ovšem mandát s pomocí Lidové strany získali čtyři Slováci. Na začátku 20. století však v Uhrách začaly sílit centralistické a maďarizační tendence. Podlehla jim i Lidová strana. Za takové situace začali slovenští aktivisté přemýšlet o vytvoření vlastní křesťansko-demokratické strany. Její název – Slovenská lidová strana – byl analogií k maďarskému vzoru. Uskupení vznikalo pozvolna, scházelo mu totiž doslova vše – lidé, peníze, prostory i zkušenosti. Strana vznikla v prosinci 1905 po zveřejnění rozhodnutí vypsát nové předčasné volby. K její formální legalizaci ovšem došlo až mnohem později, v roce 1913. Ve volbách v květnu roku 1906 se Slovákům podařilo prosadit do parlamentu sedm

lidí (šest z nich kandidovalo za Slovenskou lidovou stranu). Dalších pět kandidátů zůstalo jen krůček od zvolení. Na politické scéně se objevil charismatický kněz Andrej Hlinka z Ružomberku, z něhož se pomalu stával vůdce slovenských kněží usilujících o národní uvědomění Slováků a spojujících kněžskou činnost se společenskou angažovaností (boj proti alkoholismu, růžencové spolky pro ženy, zakládání svépomocných záložen). Už v roce 1896 nabídl Néppárt Hlinkovi možnost kandidovat ve volbách v ružomberském okrese, a to proti maďarskému liberálnímu kandidátovi. Vedení maďarské křesťansko-demokratické strany spoléhalo na to, že hlasy konzervativních a katolicky orientovaných slovenských horalů převáží nad hlasy maďarsko-německo-židovských měšťanů, úředníků a řemeslníků. Je třeba mít na paměti, že maďarské volební právo bylo (alespoň podle tehdejší encyklopedie *Britannica*) nejméně liberální na světě a diskriminovalo nižší vrstvy. Hlinkovi tehdy chybělo 150 hlasů – do parlamentu se nedostal a od té doby se soustředil na práci mezi kněžími. Ani nikdy později už se nerozhodl kandidovat do parlamentu, ve volbách v roce 1906 však podpořil národního aktivistu a lékaře Vavro Šrobára z Ružomberku (mezi válkami byl Šrobár jedním z nejznámějších slovenských čechoslovakistů, později se stal poslancem, senátorem i ministrem). Šrobár se do uherského parlamentu dostal, ale Hlinka si za svůj postoj vysloužil hněv svého biskupa, jenž patřil mezi maďarizátory a Hlinku obvinil z rozlišování věřících podle jejich národnosti. Za trest mu až do odvolání zakázal plnění kněžských povinností. O tři týdny později, 26. června 1906, byli Hlinka a Šrobár spolu se svými spolupracovníky zatčeni a obviněni z „rozdělování maďarského národa“ a „podněcování národnostních

vášní“. Soudní proces s celou skupinou byl zahájen 26. listopadu v Ružomberku. Národně uvědomělí Slováci pokládali proces za útok na svoji důstojnost a národní identitu. Vedení města vyhlásilo 24. listopadu v obavě z nepokojů „stav obležení“, což znamenalo přítomnost vojenských hlídek v ulicích a zákaz shromažďování. Obhajoby obviněných se ujalo sedm advokátů, včetně – symbolicky – dvou rumunských právníků ze Sedmíhradska a dvou nejlepších místních židovských právníků.

V den vynesení rozsudku, 6. prosince 1906, stály již od rána na rozích ulic vojenské a policejní hlídky. Hlinka byl odsouzen ke dvěma letům vězení a Šrobár na rok (ačkoli byl čerstvě zvolen do parlamentu), zbylí spolupracovníci si odnesli tresty v délce několika měsíců. Soud uznal za prokázané, že kněz Hlinka věřícím v kostele několikrát řekl „k čemu je nám maďarština, stejně jí nerozumíme“. Vavro Šrobár zase během předvolebního shromáždění vykřikoval: „Slováci nepotřebují maďarské školy; Slováci by měli chodit do slovenských škol!“ Oběma obviněným bylo navíc kladeno za vinu, že si před cestami do Ružomberku navzájem posílali telegramy s informací o hodině příjezdu, což soud pokládal za výzvu k zorganizování protimaďarské manifestace na nádraží.

Rozsudek byl vynesen ve stínu tragických událostí, k nimž došlo 27. října 1907 v Černové. Tato vesnice je vzdálená tři až čtyři kilometry od Ružomberku (dnes je městem prakticky pohlcená). Právě tam se narodil Andrej Hlinka, a protože ve vesnici nebyl žádný kostel, investoval množství energie do shánění peněz, aby mohl být kostel postaven a aby v Černové existovala fara. Není proto divu, že tamní obyvatelé chtěli, aby právě on, kněz pocházející z jejich vsi, kostel vysvětil a odsloužil tam první mši.